

Nives MAJNARIĆ-PANDŽIĆ

TRI NEOBJAVLJENA SREDNJOBrončanodobna Groba IZ OREŠCA U BANATU

UDK 903.531(497.13) »6375«
Izvorno znanstveno djelo
Oeuvre scientifique originale
Prehistorijska arheologija
Archéologie préhistorique

Nives Majnarić-Pandžić
41000 Zagreb, YU, Salajeva 3
Arheološki zavod Filozofskog
fakulteta

Primljeno: 1980. 06. 08.

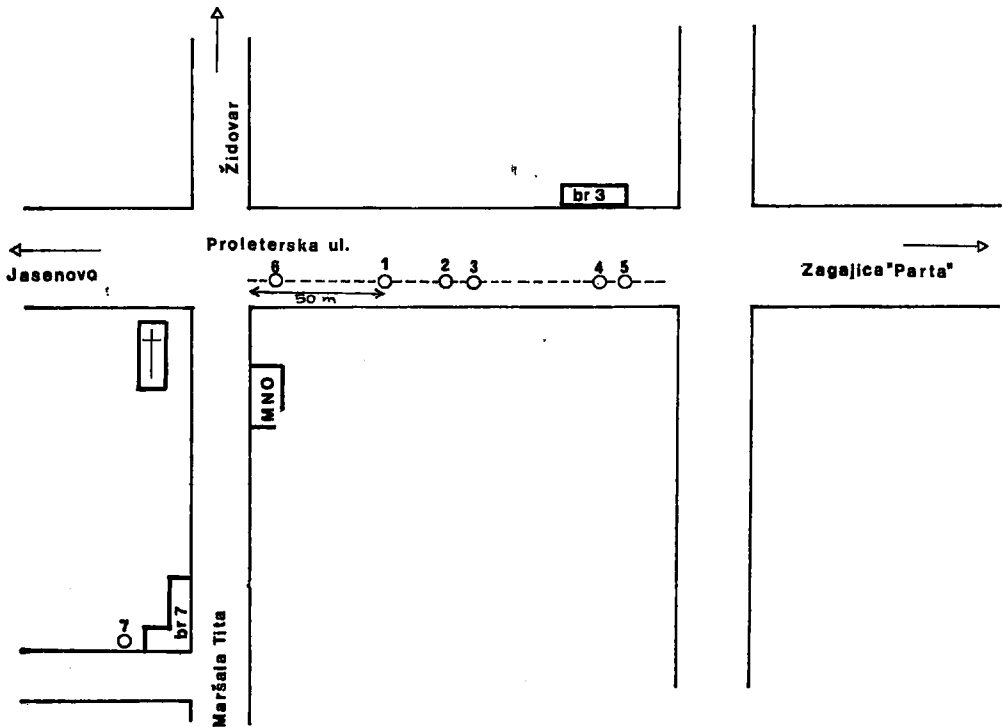
Objavljaju se i analiziraju tri groba iz rane faze srednjeg brončanog doba, otkrivena u Orešcu 1957. godine. Razmatraju se pobude za formiranje dubovačke kulturne grupe. Pritom se raspravlja o ulozi grupe Szeremle i pojavi grupe Tolvadla u južnom Banatu.

U ljetu 1957. godine slučajno je otkriveno žarno groblje u selu Orešcu u južnom Banatu. Rastko Rašajski je, došavši smjesta na teren, ustanovio da je u jarku pokraj puta Orešac — Jasenovo, u Proleterskoj ulici, kiša izlokala nekoliko grobova. Odmah je obavio zaštitno iskopavanje i u nekoliko manjih sondi otkrio tri grobne cjeline. Na još tri mjesta otkrio je ili samo ostatke grobova (4 i 5) ili je ubicirao mjesto koje je 1939. godine L. Duda opisao kao nalaz jednog prehistorijskog groba (sl. 1).¹

Godine 1959. Narodni muzej iz Beograda obavio je u Orešcu sustavno iskopavanje na većoj površini. Pritom su otkrivene tri žarne nekropole, dubovačka, kasnobrončanodobna i stariježeljeznodobna, koje je detaljno objavio D. Krstić.² On je tada bio izostavio tri prvootkrivena groba, koja su predmet ovoga članka.³

Grob 1 otkriven je prije dolaska R. Rašajskog na teren, ali je urna predana neoštećena Narodnom muzeju u Vršcu. Prilikom vađenja zemlje iz urne u njoj su nađena tri keramička grobna priloga:

- 1 — plitka konična zdjelica na niskoj cilindričnoj nozi (vis. 4,5 cm, r. 10,3 cm, r. dna 1,9 cm) (T. I, 1 a-b);
- 2 — minijaturni vrčić na niskoj cilindričnoj nozi (vis. 5,2 cm, šir. 3,7 cm, r. otvora 3 cm) (T. I, 2);
- 3 — etažna urna oštećena u gornjem dijelu (nekoć s ljevkastim vratom), s 4 trakaste polukružne drške i za urne tipa Bijelo Brdo-Dalj i Dubovac tipičnim bijelo inkrustiranim motivima (vis. 26,7 cm, šir. 33,8 cm, r. dna 10,4 cm) (T. I, 3);

Slika 1

- 4 — dublja zaobljena posudica s dvije izvučene jezičaste izbočine na rubu, slične izljevima, i jasno oblikovanim dnom (vis. 6,5 cm, šir. 8,5 cm, r. otvora 8,7 cm). U času ukopa, zdjelica je vjerojatno bila poklopljena poklopcem s dugmetastom hvataljkom u sredini (vis. 3,2 cm, r. 8,6 cm); o pripadnosti poklopca posudici govore odgovarajuće dimenzije i faktura oba predmeta (T. I, 4).

Grob 2 nađen je na udaljenosti od 20 m od groba 1. U grobu je pet posuda bilo poredano u nizu dugom oko 1 m u pravcu SZ—JI kako slijedi:

- 1 — dublji konični lonac s dvije drškice, neukrašen (vis. 11,4 cm, r. oboda 16,9 cm) (T. II, 5);
- 2 — etažna urna s plastičnim rebrom nad truhom i četiri trakaste drškice, ukrašena u stilu poput žare na T. I, 3 (vis. 23,6 cm, šir. 32,9 cm, r. dna 8,4 cm) (T. II, 3);
- 3 bikonična neukrašena posuda u obliku žare s dvije trakaste drške (vis. 26 cm, šir. 34,3 cm, r. dna 8,5 cm) (T. II, 4);
- 4 — lončić s dvije drške, ukrašen nizovima uboda, primarno bijelo inkrustiranima, u daljem tekstu amforica (vis. 11,4 cm, šir. 12,2 cm) (T. II, 1);
- 5 — trbušasta posuda u obliku žare, neukrašena i bez drški. Kao i u slučaju posude na T. II, 4, vrat bi valjalo rekonstruirati kao ljevkast (vis. 21,4 cm, šir. otvora 24 cm) (T. II, 2).

Spaljene kosti nađene su samo u ukrašenoj urni, T. II, 3. Dno grobne jame bilo je na 0,40 m.

Grob 3 udaljen je 4 m od groba 2. Uz žaru, sadržavao je samo jedan grobni prilog:

- 1 — žara s četiri drške, ukrašena otiskom vrpce, vrlo oštećena (vis. 18,6 cm, šir. 27,7 cm, r. dna 9,7 cm) (T. III, 2);
- 2 — amforica s dvije trakaste X drške, tehnički ukrašena poput amforice iz groba 2, ali s dubovačkim motivima, ukras primarno inkrustiran (vis. 10,2 cm, r. otvora 10 cm) (T. III, 1).

Amforica je bila položena uz urnu, u kojoj su kalcinirane kosti pokojnika. Dubina rake je 0,66 m.

Nema očuvanih podataka o obliku i dimenzijama grobnih raka, niti u toku prvih zaštitnih, niti u toku kasnijih sustavnih iskopavanja.⁴ Keramički grobni prilozi iz sva tri groba uglavnom su vrlo grube izrade, s izuzetkom pažljivije oblikovanih i ukrašenih urni s nešto tanjim stijenama. Kvaliteta gline je različita: od slabije do bolje pročišćene, katkada s vidljivim primjesama pijeska. Pečenje je nejednoliko. Žare imaju bolje zaglađenu površinu, dok je ostalim posudama površina zaglađena, ali nije polirana i nije sjajna, a boja je sivkastomrka. Različiti stupanj brižljivosti izrade grobnog posuđa, koje je očigledno bilo namijenjeno upravo grobnim ritualima, mogao bi ukazivati na to da su ga izrađivale različite ruke. Urnama se svakako posvetila najveća pažnja.

Žare iz groba 1 i 2 istog su tipa: široke, etažne, s po četiri trakaste drškice na najvećem obodu trbuha. Oba primjerka imaju inkrustirane ukrase od visećih vriježa, uboda, zarezata i žigosanih rozeta i objema su ljevkastati vratovi uništeni prije iskopavanja. Žare odgovaraju onoj iz

groba 1 u sustavno istraženj nekropoli I,⁵ ali ta je iduženija oblika od naših dviju i podsjeća na male etažne žare iz grobova na Atu u Vršcu.⁶ U grobu 1 Krstičeve nekropole I nalazila se kao grobni prilog još jedna posuda u obliku žare, ali nije zabilježeno što je bilo u njoj, odnosno da li je služila kao žara. Takav sastav grobnih priloga odgovara našem grobu 2.

Ostali grobni prilozi iz našeg groba 1 rađeni su grubo i tipološki su neuobičajeni. Primjećuje se svuda samo pažljivije izvođenje prstenaste stajace površine, osobito u vrčića na T. I, 2. Zanimljiva je trbušasta posudica s dva kljunasta izdanka na obodu, poklopljena poklopcem (T. I, 4). Vidljiv je na njoj nepravilan motiv izveden ubodima. Vrlo slobodno interpretirano, mogli bismo u njemu zamisliti ogrlicu kakva je prikazana na dubovačkim idolima, poput onih iz Odžaka, Krčevina ili Kovina.⁷ Urna u našem grobu 1 nosi motiv žigosanih kružića s vjenčićem kakvim je ukrašena suknja kovinskog idola. Pomislimo li na antropomorfn oblikovanu i dekoracijom naglašenu antropomorfnost znamenite posude iz Kovina, naša pretpostavka možda i nije nevjerovatna.⁸

Grob 2 sadrži najveći broj grobnih priloga, ukupno četiri: pravu urnu koja vrlo nalikuje onoj iz groba 1, dvije trbušaste visoke posude poput žara, možda u funkciji recipijenta za grobnu popudbinu (T. II, 2, 4), te visoku terinu sa širokim otvorom i dvije drške, atipičnu i grubo rađenu. Svakako je najzanimljivija amfora s cilindričnim vratom, ukrašena visećim trokutima i nizovima koji su izvedeni tehnikom brazdastog urezivanja i nekoć su biti ispunjeni bijelom inkrustacijom (T. II, 1). Neznatno različitog oblika i s vitičastim motivima, takva je amfora prilog i u grobu 3 (T. II, 15), te u grobu 5 iz Krstičeve nekropole I.⁹ Slično koncipirane amfore, ali s izričito ljevkastim vratom i samo urezanim ukrašom, poznamo iz Ata — grob 1, a ukrašene inkrustacijom na način srodan orešačkim primjercima iz groba 3 u Atu.¹⁰ Ovdje potječu iz grobova koje smo odredili kao pripadajuće tipu Szeremle. U svojoj usporednoj tablici vodećih oblika grupe Szeremle T. Kovács donosi taj oblik kao primjer kakav se susreće u matičnom području Szeremle tipa i u jugoslavenskom Podunavlju. Nadalje ga, s variranim drškama, susrećemo i u Kovinu.¹¹ Susreli smo se, dakle, u našim grobovima s oblikom koji nas navodi da ponovo razmotrimo još neriješenu problematiku tipa Szeremle i nastanka dubovačke kulturne grupe. Kasnije ćemo se vratiti na karakteristike žare iz groba 3.

Dok smo, objavljujući grobove s Ata u Vršcu, imali daleko više oslonca da na temelju tamo prisutnih oblika keramike govorimo o vezama s mađarskim Podunavljem, pretežno transdanubijskim područjem, a to bi vrijedilo i u budućoj obradi vrlo važne nekropole u Kovinu (Temes-Kubin), u Orešcu imamo manje izravnog povoda za takvo povezivanje. Pa ipak, stanoviti nas oblici navode na to da te grobove smatramo ranima u toku razvoja dubovačke grupe. Napominjem da je u našoj li-

teraturi o grupi Szeremle najpotpunije izvijestio R. Rašajski, u dva navrata.¹²

U novije su se vrijeme pojavile dvije studije koje razmatraju pitanje nastanka podunavskih srednjobrončanodobnih grupa s inkrustiranom keramikom, u prvom redu dubovačke i Gírla Mare — Círna grupe. Radi se o Hänselovom i Romanovom izvještaju o iskopavanjima na Ostrovu Corbului nizvodno od Đerdapa te o drugoj Kovácssevoj studiji o tipu Szeremle i njegovom širenju Dunavom ka jugoistoku.¹³

Romanovo zaštitno iskopavanje višeslojnog naselja na Ostrovu Corbului na lijevoj obali Dunava, gotovo nasuprot našem Korbovu¹⁴, prvo je moderno iskopavanje jednog Gírla Mare naselja. P. Roman je u tim Gírla Mare nalazima vidio najstariju fazu razvoja kulture, većim dijelom suvremenu fazi Verbicionara III, prema kronološkom određivanju S. Morintza. Želeći prepoznati genezu te početne faze kulture Gírla Mare, P. Roman se vrlo suzdržljivo izjasnio o teoriji G. Bándija i T. Kovácsa da je grupa Szeremle u tom nastanku odigrala značajnu ulogu. Iako navodi da je «Szeremle teorija» vrlo privlačiva, pretpostavlja da su neki nalazi iz Ostrovu Corbului stariji od pojave grupe Szeremle u južnoj Mađarskoj, pa bi time osporili učešće keramike tipa Szeremle u nastanku kulture Gírla Mare.¹⁵ Roman, međutim, ne analizira tipološki nalaze, što u istoj studiji čini B. Hänsel. On je, nasuprot Romanu, došao do zaključka da naselje u Ostrovu Corbului živi u zreloj fazi Gírla Mare kulture, a bez upuštanja u raspravu dovodi također u pitanje bilo kakvo učešće tipa Szeremle u nastanku Gírla Mare. Kao zapravo jedini argument navodi vremensku diskrepanciju, jer kao i Roman, rane nalaze kulture Gírla Mare stavlja na sam početak svog kronološkog sustava za srednje Podunavlje, tj. tik pred ili u rani početak faze brončanog doba B 1 po modificiranoj Reineckeovoj kronologiji za srednju Evropu (Hänselova faza MD I ili MD II). Pritom zanemaruje činjenicu da u mađarskoj brončanodobnoj kronologiji određivanje izvjesnih nalaza ili događaja ne znači zapravo neku preciznu vremensku odrednicu, jer je «mađarska prehistorijska škola», predvođena nekoć Amalijom Mozsolics i Istvanom Bónom, stvorila svoj kronološki sustav spekulirajući povijesnim događajima očitanim iz arheološkog materijala, a onda ga prilagodila kronološkim fazama za srednju Evropu. Kritikom tog kronološkog sustava pozabavili su se mnogi, a među njima možda najopširnije upravo B. Hänsel.¹⁶ Nakon toga, u mađarskoj su se literaturi o brončanom dobu pojavile i neke prilagodbe, osobito s obzirom na Koszider horizont,¹⁷ ali u cjelini kronološki sistem Mozsolicseve i Bóna u Mađarskoj još je uvijek meritiran. Kako se sama po sebi pojava i trajanje tipa Szeremle, zbog potpunog pomanjkanja brončanih nalaza u zatvorenim cjelinama, a i zbog vrlo slabe istraženosti i dokumentiranosti relevantnih lokaliteta, ne može pouzdano datirati¹⁸, iluzorno je bilo uzeti kao pouzdanu tako nisku dataciju kakvu su predložili Bándi i Kovacs¹⁹. To je Hänsel ipak učinio u objavi nalaza iz Ostrovu Corbului i tako je, naravno, došlo do vremen-

skog prioriteta tih rumunjskih nalaza u odnosu na mađarski tip Szeremle. Razmatranje tih vremenskih odnosa tema je koja prelazi okvire ovoga članka, ali će se njom još valjati baviti, usprkos malom broju novih nalaza koji bi pružili čvršći oslonac.

Nalazi iz Ostrovu Corbului su, usprkos svojoj raznovrsnosti i bogatstvu, nažalost u najvećem broju nađeni u sekundarnom položaju, u ispuni opkopa naselja, pa ne raspolazemo podacima o stratigrafskim odnosima. I dalje se trebalo zadovoljiti tipološkim analiziranjem. Pritom mi se čini osobito važnim da su tu pronađeni vrčić mađ'arovskog tipa (Roman-Hänsel, o.c., sl. 7, 1) i cijeli niz vrčića s cilindričnim i ljevkastim vratovima koji su mu vrlo bliski, te dvije brončane igle s bikoničnom glavicom, ušicom na vratu i valovitim tijelom četvrtastog presjeka (ibidem, sl. 6, 2—3). Obje igle potječu iz naseobinskog sloja. Radi se o tipu igle koji je izgubio postranu ušicu na vratu, ali je zadržao asimetrično probušen vrat, tako da se ušica još nazire. Igle iz Ostrovu Corbului tipološki se mogu povezati s iglom iz groba 50 u groblju sjevernotransdanubijske grupe s inkrustiranom keramikom Mosonszentmiklos-Jánosházapuszta²⁰ u kojem smo inače nalazili analogije za neke od oblika srednjobrončanodobnih grobova u Atu.²¹ Hänselovo mišljenje²² da te igle s bikoničnom glavicom i postranom ušicom na vratu vremenski prethode takvim iglama sa zadebljanim i simetrično probušenim vratom (tip Paarstadl za Njemačku)²³, nije u novije doba dobilo potvrdu, ali nije bilo ni opovrgnuto. Možemo ih, dakle, datirati najkasnije u horizont Locham, s velikom vjerojatnošću da ih se u Karpatskom Podunavlju može datirati i ranije, u vrijeme inače osporavanog Hänselovog horizonta MD I.²⁴ Malobrojne kao nalaz, te su igle koncentrirane na sjeverozapadnu Karpatsku kotlinu, tj. sjevernu Transdanubiju i jugozapadnu Slovačku, odakle inače izvodimo mađ'arovske vrčiće. Obje igle iz Ostrovu Corbului zasad su najjužniji i najistočniji nalaz, bez povezanosti s njihovim gore navedenim područjem rasprostranjenosti. Njihova se pojava ovdje, u Ostrovu Corbului, poklapa, dakle, s prisutnošću mađ'arovskog vrčića; oba nalaza ukazuju na isto vrijeme i područje porijekla.²⁵ Pridružimo li tome nalaze iz Ata, uske i visoke etažne urne i karakteristične etažne vrčiće koji su značajke atskog grobnog rituala, te keramiku koja je nažalost samo djelomično objavljena iz groblja u Kovinu,²⁶ vidimo da se pojava elemenata iz kruga sjeverno- i južnotransdanubijske inkrustirane keramike i onih Mađ'arovce i Szeremle tipa ne može zanijekati i da treba i dalje pretpostavljati da su oni odigrali ulogu u razvoju srednjobrončanodobnih kultura u jugoslavenskom i rumunjskom Podunavlju. B. Hänsel, inače, upravo na temelju mađ'arovskog vrčića i obiju igala u Ostrovu Corbului pretpostavlja početak oblikovanja Gírla Mare grupe u vrijeme svoje faze MD I ili najkasnije u MD II.

Drugi rad koji se bavi istom problematikom je tiskani referat T. Kovácsa, održan na međunarodnom simpoziju u Rumi 1986. godine.²⁷ Vraća se na temu koju je s G. Bándijem prvi i razradio, a povod mu

je, ne treba sumnjati, Hänselovo tumačenje nalaza iz Ostrovu Corbului i njegovo nijekanje udjela grupe Szeremle u nastanku srednjobrončanodobnih kultura u banatsko-srpsko-rumunjskom Podunavlju.²⁸ Ponavljajući već ranije iznesene tvrdnje, T. Kovács sada izrijeком uključuje nalazišta u Baranji i istočnoj Slavoniji u matično područje grupe Szeremle i pritom zanemaruje lokalne posebnosti koje su u nas izražene u grupi Bijelo Brdo — Dalj²⁹ i pojavom licenske keramike u zajednici s južno-transdanubijskom inkrustiranom keramikom i samo ponekim elementima tipa Szeremle.³⁰ T. Kovács i dalje smatra da je upravo grupa Szeremle bitno doprinijela nastanku grupa Dubovac—Žuto brdo i Gírla Mare, i u tom se mišljenju razlikuje od I. Bóne, S. Morintza i M. Garašanina koji tu ulogu pridaju grupama transdanubijske inkrustirane keramike.³¹ Kovács opet daje usporednu tablicu glavnih tipova grupe Szeremle i prati ih iz, po njemu, matičnog područja za Szeremle u Bačku i Banat. Za pojedine tipove lokaliteta bilježi Kovin, Dubovac, Orešac, Popov Salaš, Vršac-Ludoš. Ne navodi jedino Vršac-At, iako je on bio objavljen 1985. godine. Kao novost donosi i izbor dosad neobjavljenih nalaza iz groblja Kovin koji se čuvaju u Narodnom muzeju u Budimpešti. Neki od tih oblika mogu se lako povezati s inventarom grobova iz Ata. Na kraju, da bi objasnio pomicanje pojedinih oblika i ukrasa sa sjeverozapada ka jugoistoku, Kovács ponavlja kartu rasprostranjenosti češljastih privjesaka i njihovih prikaza na antropomorfnj plastici iz Bačke, o čemu je ranije opširnije pisao.³² Ipak, usprkos naslovu svog referata koji je obećavao određivanje topografskog i kronološkog položaja Szeremle grupe u južnom dijelu Karpatske kotline, ne daje ni nove ni produbljenije kronološke zaključke, ali nagoviješta da bi prijelaz brončanog doba B1 u B2 (prema Reineckeu) bio razdoblje prestanka samostalnog života Szeremle grupe. Samo postojanje Szeremle grupe trajalo bi, dakle, u B1, što je znatno ranije od vremena koje su ranije predviđali Bándi i Kovács.

Ponovo se vraćamo na naše grobove u Orešcu, na žaru iz groba 3 s ostacima ukrasa izvedenog poput licenskoga (T. III, 2). Žara je vrlo oštećena i teško je sa sigurnošću rekonstruirati njezin ukrasni motiv: možda kao široki cik-cak? Ipak, ona je vrlo zanimljiva i rana pojava ukrašavanja karakterističnog za Tolvadia tip.³³ Urna je, inače, po trbušastom obliku i s četiri trakaste drške nalik na one u grobovima 1 i 2, a zbog plitkog ukopavanja grobova nedostaje joj, kao i svima drugima, gornji dio (vrat). Zanimljivo je da je i u Ostrovu Corbului nađen jedan na isti način valovnicom ukrašen ulomak vjerojatno etažne urne (S. Foltiny, sp. dj. 336, sl. 1, 6). Novija Neugebauerova pokusna istraživanja ukazuju na to da izraz »licensko ukrašavanje ne bi bio podesan, jer je ukrašavanje tehnički izvedeno otiskivanjem usporedno postavljenih vrpca (»Schnurabdrücke«).³⁴ Pretpostavljenju mogućnost izvedbe licenskog otiska uz pomoć kotačića³⁵ Neugebauer nije uzeo u razmatranje. Danas se, osim toga, postavlja pitanje može li se licenskim stilom ukrašena keramika uopće smatrati pripadnikom određene kulturne grupe ili je to je-

dan »međukulturni« stil, jedna modna pojava.³⁶ Grob 3 u Orešcu govorio bi svakako u prilog vrlo ranom nastanku Tolvadia tipa, jer ga amforica priložena kao grobni prilog povezuje s grobom 2, a gledano nešto šire i s nekropolom u Atu (grob 3).

Iz topografskih odnosa na terenu u Orešcu i iz tipološke analize očigledno je, da naša tri groba treba pripojiti Krstičevoj nekropoli I u Proleterskoj ulici, gdje nalazimo našim grobovima suvremene (grob 1 i grob 5), ali i tipološki mlađe grobove koji odaju utjecaje tzv. kulture grobnih humaka (grob 4 i 11).³⁷ Naša ovdje objavljena tri groba predstavljali bi, prema tome, rane ukope unutar nekropole I i pripadali bi počecima dubovačke grupe u Banatu.

BILJEŠKE

- * D. Krstić u dolje navedenom radu (bilješka 2) krivo navodi 1955. godinu.
- 1 Podatke o terenu u Orešcu, osobito sve u vezi s otkrićem ovdje obrađena tri groba, o terenskim opažanjima pri otvaranju grobova i o samom materijalu te fotografije nalaza dugujem R. Rašajskom, tadašnjem upravitelju Narodnog muzeja u Vršcu. Najljepše mu zahvaljujem za dozvolu objave, i za sve podatke na kojima se ovaj članak i temelji.
 - 2 D. Krstić, Tri praistorijske nekropole u Orešcu, Zbornik radova Narodnog muzeja III, Beograd 1962, 75 i d.
 - 3 Ibidem, nav. dj., str. 75, bilj. 1 spominje četiri groba. Međutim, sigurne su samo tri grobne cjeline. Krstić vrlo općenito opisuje karakteristike grobnih keramičkih priloga i grobove određuje kao pripadnike njegove nekropole I.
 - 4 Ibidem, 76—82, na sl. 1 topografska situacija nalaza u Orešcu.
 - 5 Ibidem, 77—78, sl. 2.
 - 6 N. Majnarić-Pandžić, Srednjobrončanodobni grobovi na Atu u Vršcu, Opuscula archaeologica 10, 1985, 41 i d.
 - 7 T. Kovács, Ein Beitrag zur Untersuchung der bronzezeitlichen Verbindungen zwischen Südtransdanubien und der unteren Donaugegend, Folia archaeologica 37, 1986, 99 i d., sl. 4, I; 6, 1; Idem, Die topographische und chronologische Stelle der Szeremle-Kultur in der Bronzezeit des südlichen Karpatenbeckens, Gomolava 1, Internationales Symposium, Novi Sad 1988, 155 i d., sl. 4, 7 (u daljnjem tekstu: Gomolava 1).
 - 8 T. Kovács, Folia archaeologica 37, sl. 7, 1.
 - 9 D. Krstić, nav. dj., T. III, 1.
 - 10 N. Majnarić-Pandžić, nav. dj., 41 i d., T, 1, 1; 5, 5.
 - 11 T. Kovács, Gomolava 1, sl. 3, 4; 4, 6.
 - 12 R. Rašajski, Obredno ukopavanje keramike u nekropoli na Atu kraj Vršca, Zbornik Narodnog muzeja 8, Beograd 1975, 55 i d.; idem, Praistorijske kulture na tlu Vojvodine, katalog izložbe, Novi Sad 1984, 41—42.
 - 13 B. Hänsel — P. Roman, Siedlungsfunde der bronzezeitlichen Gira Mare-Gruppe bei Ostrovu Corbului östlich des Eisernen Tores, Praehist. Zeitschrift 59/2, 1984, 188—229. T. Kovács, Gomolava 1, 155 i d.
 - 14 D. Krstić je kopao veće dubovačko-žutobrdsko groblje u Korbovu. Rezultatima tih istraživanja poslužio se u svojoj neobjavljenoj disertaciji o dubovačko-žutobrdskoj kulturi, dok je samo groblje još uvijek neobjavljeno.
 - 15 B. Hänsel — P. Roman, nav. dj., 197—198.
 - 16 B. Hänsel, Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit im Karpatenbecken, Bonn 1968, passim.
 - 17 T. Kovács, Historische u. chronologische Fragen des Übergangs von der mittleren-zur Spätbronzezeit in Ungarn, AAAH 27, 1975, 297—317; Idem, Spätbronzezeitliche Goldfunde aus der Theissegend, Folia archaeol. 27, 1976, 55—71. V. Furmanek, Pillinyer Kultur, Sl. A. 25, 1977, 251—370.
 - 18 S. Foltiny, Zwei inkrustierte Gefäße im RGZM und die Problematik des mittelbronzezeitlichen Typus Szeremle, Jahrb. RGZM 30, 1983, 161—173; Idem, Ein Beitrag zur Frage der transdanubischen inkrustierten Keramik in Nordost-Jugoslavien, Praehist. Zeitschrift 62/1, 1987, 78—86.
 - 19 G. Bándi — T. Kovács, Beiträge zur Geschichte der Bronzezeit in Südungarn (Szeremle-Gruppe), Jannus Pannonius Múzeum Évkönyve 14—15, Pécs 1969—70

- (1974), 97—111; Die historischen Beziehungen der bronzezeitlichen Szeremle-Gruppe, AAHung. 22, 1970, 15 i d.
- 20 A. Uzsoki, Bronzezeitliches Gräberfeld in Mosonszentmiklos-Jánosházapuszta, Arabona 5, Győr 1963, 5 i d., T. 4, 15.
- 21 N. Majnarić-Pandžić, nav. dj., 2, 1—2; 6, 4.
- 22 B. Hänsel, nav. dj., 83—85.
- 23 W. Kubach, Die Nadeln in Hessen und Rheinhessen, PBF XIII, 3, München 1977, 85 i d.
- 24 B. Hänsel, nav. dj., I, str. 83—85; II, lista 76 i karta 17; H. Schickler, recenzija: B. Hänsel, Beiträge..., Fundberichte aus Baden-Württemberg 1, Stuttgart 1971, 705—734; Z. Benkovsky, Zur Frage der Stufe Brozezeit A 3 ... Germania 60, 1982, 1 i d.
- 25 B. Hänsel, nav. dj., II, 227, lista 133.
- 26 M. Wosinsky, Die inkrustierte Keramik in der Urzeit, Budapest 1904, T. 89—92. T. Kovács, Gomolava 1, sl. 3 — 5.
- 27 Idem, nav. dj.
- 28 U literaturi vlada velika šarolikost u određivanju Szeremleskog materijala: kao kulture kod G. Bándia i T. Kovácsa (bilješka 19), kao kulturne grupe kod P. Romana (bilj. 13), R. Rašajskog (bilj. 12) i N. Majnarić-Pandžić (bilj. 6), kao tipa kod S. Foltinya (bilj. 18) i kao keramičkog stila kod B. Hänsela (bilj. 13). Nema sumnje da je takva terminološka različitost znak da je »fenomen Szeremle« još nedovoljno određen, ali sličnu situaciju susrećemo, nažalost, i u drugim srednjobrončanodobnim kulturnim grupama u južnoj Panoniji.
- 29 N. Majnarić-Pandžić, Srednje brončano doba u istočnoj Slavoniji, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 9, Zagreb 1984, 81—85.
- 30 Eadem, Prilog problematiki licenske keramike u sjevernoj Jugoslaviji, Arheološki vestnik 27, Ljubljana 1977, 68 i d.
- 31 T. Kovács, Gomolava 1, 158, s navedenim podacima o literaturi.
- 32 Idem, Folia archaeologica 37, 1986, 99 i d.
- 33 Posljednji o tome S. Foltiny, Einige Bemerkungen zur Herkunftsfrage der Typus Tolvadia, Archäol. Korrespondenzblatt 18, 4, 1988, 335 i d., s navedenom starijom literaturom.
- 34 J. W. Neugebauer, Ein weiterer Beitrag zur Problematik der sogennanten »Litzkeramik«, Archäol. Korrespondenzblatt 6, 1976, 21—23.
- 35 Vidi bilj. 30.
- 36 S. Foltiny, nav. dj. 337.
- 37 D. Krstić, nav. dj. T. II, 6; T. III, 3—5.

Zusammenfassung

DREI BISHER NICHTVERÖFFENTLICHTE MITTELBRONZEZEITLICHE GRÄBER AUS OREŠAC IM BANAT

In seiner Publikation über drei vorgeschichtliche Nekropolen in Orešac hat D. Krstić die drei zuerst entdeckten mittelbronzezeitlichen Gräber, die im Jahre 1957 von R. Rašajski⁴⁻⁶ einer Schutzgrabung unterzogen wurden, ausgeklammert. Diese Gräber sollen nun in der vorliegenden Arbeit dargestellt werden (T. 1—3). Es handelt sich um Gräber in der Reihe (Abb. 1), über die Form und die Ausmaße der Grabgruben sind aber leider keine Angaben enthalten. Bei den keramischen Funden in allen drei Gräbern geht es um grobe Bearbeitung, mit Ausnahme der etwas aufmerksamer gestalteten und verzierten Urnen. Der Ton variiert von schlechter bis besser gereinigtem, gebrannt ist er unregelmäßig, die Urnen weisen eine besser geglättete Oberfläche auf, die Farbe ist graubraun. Die unterschiedliche Sorgfalt bei der Herstellung der Grabgefäße, die offensichtlich für das Begräbnisritual hergestellt wurden, könnte bedeuten, daß sie von verschiedenen Personen gefertigt wurden. Den Urnen wurde auf jeden Fall die größte Aufmerksamkeit gewidmet.

Die Urnen der Gräber 1 und 2 sind vom gleichen Typ, es handelt sich um breite Etagengefäße mit je 4 bandförmigen Henkeln an der breitesten Stelle des Bauches. Die inkrustierten Verzierungen in Form von hängenden Schnörkeln, Einstichen, Einschnitten und gestempelten Rosetten sind auf beiden Exemplaren zu sehen. Bei allen Urnen wurden die trichterförmigen Hälse vor der Ausgrabung vernichtet, weil die Gräber hoch gelegt waren. Die Urnen aus den Gräbern 1 und 2 entsprechen der Urne aus dem Grab 1 in Krstićs Nekropole I⁵, aber die letztere ist von eher länglicher Form und erinnert an kleine Etagenuernen aus den Gräbern auf At in Vršac.⁶

Das Grab 2 enthält die meisten Grabbeigaben (T. II): neben der genannten Urne zwei bauchige, hohe, an Urnen erinnernde Gefäße, die vielleicht die Funktion eines Beigefäßes für die Nahrungs- oder Getränkebeigabe hatten, sowie ein hohes Töpfchen mit breiter Öffnung und zwei Henkeln, zylindrischem Hals, das mit hängenden Dreiecken und Tupfenreihen geschmückt ist, alles in Furchenstichtchnik und seinerzeit mit weißer Inkrustation gefüllt (T. II, 1). Die Beigabe in Grab 3 (T. II, 1) ist ein wenig variiert in der Form und weist schnörkelartige Verzierungs-motive auf, wie auch diejenige in dem Grab 5 aus Krstićs Nekropole I.⁹ Ähnlich konzipierte Gefäß aber mit ausgeprägt trichterförmigem Hals und eingekerbten Verzierungen sind aus At, die Gräber 1 und 3, bekannt.¹⁰ Dort stammen sie aus Gräbern, die wir mit dem Typus Szeremle in Verbindung gebracht haben, und die auch von T. Kovács¹¹ in seiner komparativen Tabelle der führenden Formen der Gruppe Szeremle angeführt werden. Wir begegnen also hier einer Form, die uns veranlaßt, die ungelöste Problematik des Szeremle-Typs und der Entstehung der Kulturgruppe aus Dubovac nach einmal zu erörtern.

Während wir bei der Publikation der Gräber von At viel mehr Anlaß hatten, aufgrund der dortigen Form der Keramik von den Verbindungen mit der ungarischen Donauebene, überwiegend dem transdanubischen Gebiet zu sprechen, gibt es in Orešac weniger direkte Veranlassung zu solchen Annahmen. In der jüngsten Zeit sind zwei Studien erschienen, in denen die Entstehungsfrage der mittelbronzezeitlichen Gruppen mit inkrustierter Keramik in der Donauebene, in erster Linie in Dubovac und der Grla Mare Gruppe¹²⁻¹⁵ erörtert werden. Sowohl P. Roman als auch B. Hänsel sind der Meinung, daß die Erscheinung der Grla Mare Gruppe älter

als die Erscheinung der Szeremle-Formen ist, und sprachen ihnen dadurch ihren Anteil an der Entstehung der Gîrla Mare Gruppe ab. Da sich aber das Auftauchen und die Dauer des Szeremle-Typs wegen Mangels an Bronzefunden in geschlossenen Ganzheiten und auch wegen der sehr unzureichenden Erforschungen und Dokumentiertheit der relevanten Lokalitäten nicht zuverlässig datieren läßt,¹⁸ ist es illusorisch, eine so späte Datierung anzunehmen, wie sie Bándi und Kovács als zuverlässig vorgeschlagen haben.¹⁹ Das hat B. Hänsel aber trotzdem in seiner Publikation der Funde aus Ostrovu Corbului getan, und so ist es selbstverständlich zur zeitlichen Priorität dieser rumänischen Funde im Vergleich mit den ungarischen des Szeremle-Typs gekommen. Auf jeden Fall ist es sehr wichtig, daß in Ostrovu Corbului ein Mad'arovcescher kleiner Krug und zwei Bronzenadeln mit bikonischem Kopf, Öse am Hals und wellenartigem Körper mit viereckigem Querschnitt (Roman-Hänsel, PZ 59/2, Abb. 6, 2-3 und Abb. 7, 1) gefunden wurden. Damit sind die Verbindungen mit dem nordtransdanubischen Gräberfeld in Mosonszentmiklos-Jánosházapuszta, in dem wir sonst Analogien für einige der Formen der mittelbronzezeitlichen Gräber auf At bei Vršac gefunden haben, bestätigt.²⁰⁻²¹ Diese Nadeln aus der Siedlungsschicht in Ostrovu Corbului können bestimmt in den Locham-Horizont datiert werden, wahrscheinlich auch in die Zeit der noch nicht allgemein anerkannten Hänselschen Stufe MD I.²⁴ Das Auftreten dieser Nadeln in Ostrovu Corbului deckt sich mit der Anwesenheit des Mad'arovceschen Krügelchens, und diese Funde zeigen den gleichen Abstammungsort und -zeit.²⁵ Zählt man dazu die Funde aus At und des nicht genügend publizierten Gräberfeldes in Kovin (Temes-Cubin),⁶ sieht man, daß das Auftreten der Elemente sowohl aus dem Kreis der nord- und südtransdanubischen inkrustierten Keramik als auch des Mad'arovceschen und Szeremle-Typs nicht verneint werden können und daß man auch weiterhin annehmen muß, daß sie ihre Rolle in der Entwicklung der mittelbronzezeitlichen Kulturen im jugoslawischen und rumänischen Teil der Donaubene spielten.

Angeregt durch Hänsels Meinung in PZ 59 hat sich T. Kovács wieder mit der Problematik der Szeremle-Gruppe in dem Referat in Ruma²⁷ beschäftigt. Er bleibt hauptsächlich bei der früheren Meinung über den Anteil der Szeremle-Gruppe an der Herausbildung der Mittelbronzezeit im südlichen Banat, nur die Datierung des Szeremle-Typs ändert er in dem Sinne, daß er sein Ende in die Übergangszeit von der Reineckeschen Phase B 1 zu B 2 verlegt.

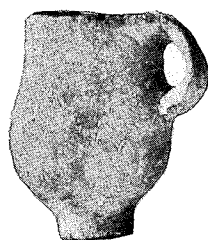
Die Urne aus dem Grab 3 (T. III, 2) mit Verzierungsfragmenten, die wie Litzenverzierungen ausgeführt sind, stellen ein sehr interessantes und frühes Auftreten des Tolvadia-Typs³³ dar. Die Urne ist sonst ihrer Form und dem 4 Bandhenkeln nach den Urnen aus den Gräbern 1 und 2 in Orešac ähnlich. Es ist interessant, daß auch in Ostrovu Corbului ein Fragment eines ähnlich verzierten Gefäßes³³ gefunden wurde. Das Grab 3 spricht auf jeden Fall zugunsten einer sehr frühen Entstehung des Tolvadia-Typs, weil es die kleine Amphore, die als Grabbeigabe hinzugefügt wurde, mit dem Grab 2 verbindet und in weiterem Sinne auch mit dem Gräberfeld in At (Grab 3).

Sowohl aus den topographischen Verhältnissen auf dem Terrain in Orešac als auch aus den oben vorgetragenen typologischen Analysen geht klar hervor, daß unsere drei Gräber der Nekropole I von Krstić in der jetzigen Proleterska ulica zuzuordnen sind, in der es Gräber aus derselben Zeit wie unsere gibt (Gräber 1 und 5), aber auch typologisch jüngere Gräber (Gräber 4 und 11).³⁷ Die hier publizierten drei Gräber stellen demzufolge frühe Bestattungen innerhalb der Krstić-Nekropole I dar und würden den Anfängen der Kulturgruppe von Dubovac im Banat zuzurechnen sein.

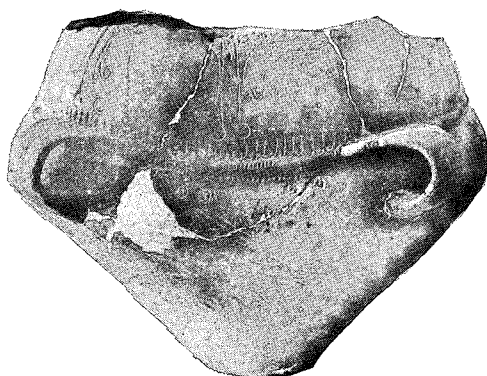
T.1

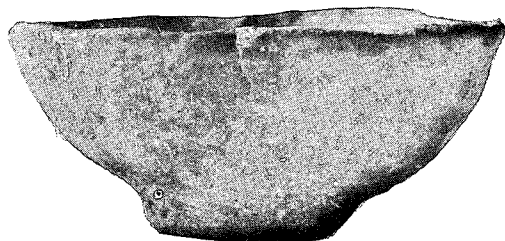
1a

2

3

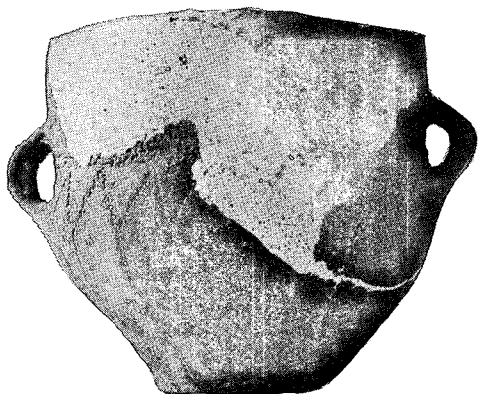

1b

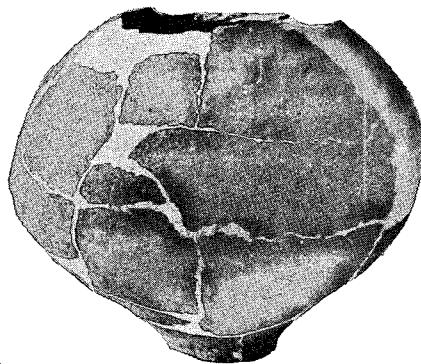

4

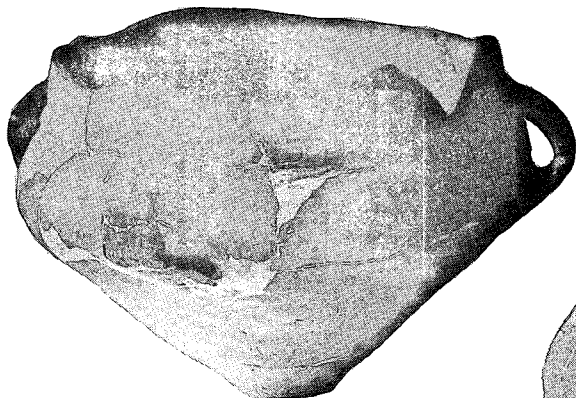
T.2

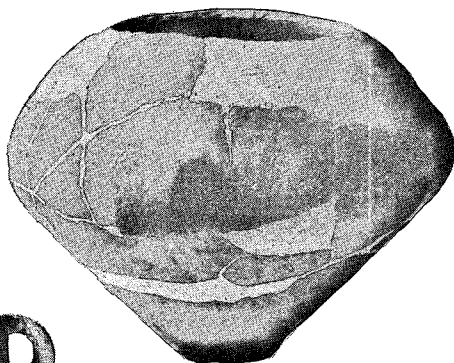
1

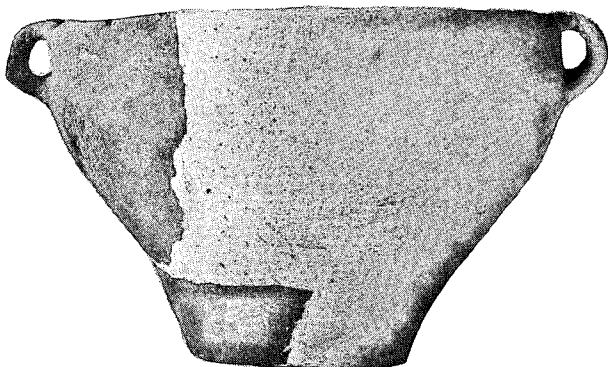
2

3

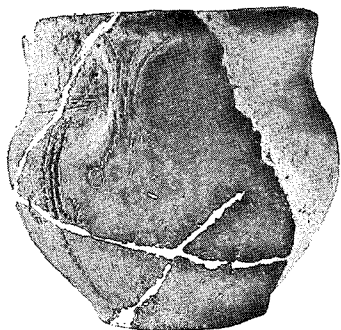

4

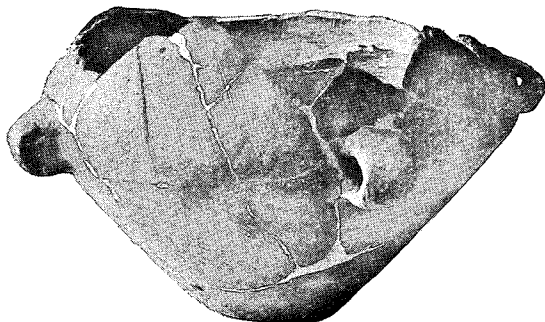

5

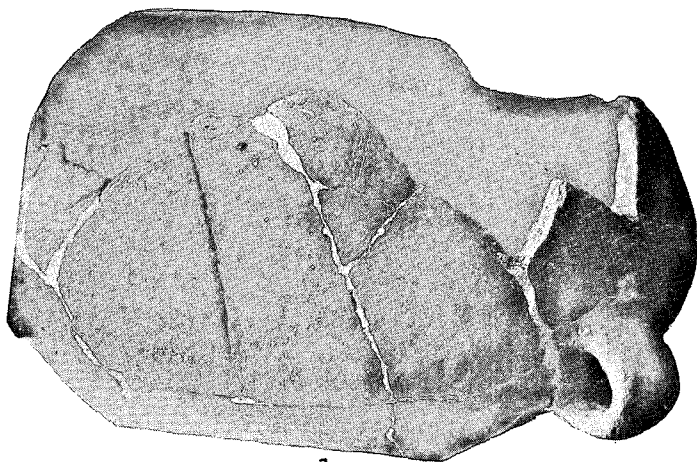
T.3

1

2

3